

Mikä? v Arkisto Juttusarjat Videot Tapahtumat Podcastit Toimitus
Kirjoittajat Kirjoittajaohjeet Poliitikasta kouluissa

Kilpailukulttuuri valtaa alaa suomalaisissa yliopistoissa

28.10.2022 / Mikko Poutanen / Artikkelit, Korkeakoulupolitiikan murros / korkeakoulupolitiikka, Suomi, Tampereen yliopisto / 6 minuutiksi luettavaa

Eurooppalaisen kehityksen mukaisesti myös suomalaiset yliopistot on valjastettu osaksi kansallisen kilpailukyvyn edistämistä, mikä on muuttanut yliopistotyön luonnetta. Ylilyövällä kilpailullisuudella yliopistoissa on kuitenkin myös kääntöpuolensa.

Suomalaista yliopistokenttää on uudistettu vauhdilla 2000-luvun alusta lähtien. Siihen asti suomalaiset yliopistot olivat olleet verrattain suojattuja mullistuksilta, joilla eurooppalaista korkeakoulutusta lähdettiin radikaalisti uudistamaan vastaanottavaisemmaksi liike-elämän ja kansantalouden intresseille.

Uudistusten taustalla oli käsitys siitä, että teollisuudesta tietotalouteen siirtyvien länsimaiden tärkeintä pääomaa on tiedontuotanto, joilla voitiin varmistaa asema maailmanlaajuisten tuotantoketjujen yläpäässä.

Sitä mukaa kuin tehtaita suljettiin, kävi entistä selvemäksi, että yliopistojen

Artikkeliin sovelletaan avoimen julkaisemisen lisenssiä tiedelehdille (CC BY-NC-ND). [Lue lisää tekijänoikeuksista.](#)

Selaa arkistoa

demokratia

Suomi Venäjä

Euroopan unioni

populismi Yhdysvallat

Retoriikka

Turvallisuuspolitiikka

Media Maahanmuutto

ilmastonmuutos Tutkimus

Yliopisto Eurooppa Tasa-arvo

Terrorismi talous Ulkopolitiikka

Vaalianalyysit Ranska DocPoint

Puolueet Ihmisoikeudet

Ympäristöpolitiikka Aktivismi

Identiteetti Uskonto Äärioikeisto Kysy

politiikasta sukupuoli Ukrainan kriisi Historia

Sosiaalinen media työ Turkki nuoret

Perussuomalaiset Tutkijavideot pakolaisuus

osallistuminen

täytyi astua tähän rooliin tiedontuotannon ”tehtaana”, joka tuottaisi paitsi innovaatiota vientiteollisuudelle, myös korkeakoulutettua työvoimaa. Näin ollen etenkin julkisen sektorin yliopistot on sittemmin valjastettu kansantalouden kilpailukyvn ajureiksi.

Nämä muutokset ovat olleet merkittäviä myös yliopistojen johtamisjärjestelmien kannalta, sillä nyt yliopistojen täytyy olla [yrittäjien tavoin kyvykkäämpiä vastaamaan yhteiskunnallisiin muutoksiin](#) .

Etenkin julkisen sektorin yliopistot on valjastettu kansantalouden kilpailukyvn ajureiksi.

Siksi suomalaisten yliopistojen johtamisjärjestelmän muutos on murtanut myös kolmikantaista eli professoreita, muuta yliopistonhenkilöstöä ja opiskelijoita edustavan [yliopistodemokratian perinnettä](#) erityisesti yliopistolakiuudistuksen mahdollistamissa [säätiiyliopistoissa](#) . Tämä näkyy käytännössä yliopiston ulkopuolisten toimijoiden aseman vahvistumisena yliopistojen hallintoelimissä ja vallan keskittymistä ammattijohtajille.

Kilpailukyvn nostaminen korkeakoulupolitiikan keskiöön on vaikuttanut suomalaisten yliopistolaisten työnkuvaan erilaisin tulostavoittein ja suoritemittauksin, mutta myös rakenteellisten uudistusten—kuten yliopistofuusioiden—muodossa. Tämä artikkeli kartoittaa kilpailukykyretoriikan voimaa Tampereen yliopistofuusion perusteena ja se pohjaa vuonna 2022 julkaistuun tutkimusartikkeliin. Yliopiston henkilöstön kokemusten tutkimista voidaan pitää korkeakoulupolitiikan muutosten tutkimisena ” [mikrotasolla](#) ”.

Kilpailukyky ja korkeakoulupolitiikka

Tietotalouksien kilpailu rakentui 2000-luvun alun länsimaissa voimakkaaksi, jopa hallitsevaksi tavaksi hahmottaa muuttuvien tuotantoketjujen maailmanlaajuista uutta todellisuutta.

[Kansallinen kilpailukyky](#) esiintyi entistä enemmän poliitikkojen puheissa elintärkeänä tekijänä, joka saattoi ratkaista kansantalouden kohtalon – tai tarkemmin sen aseman tuotantoketjujen huipulla tai alempana järjestyksessä. Teollisen tuotantokyvn ohella kansakunnan tietotalous liitettiin suoraan sen [vaurauteen tai vaurastumispotentialiin](#) .

Tietotalouksien kilpailu otettiin [korkeakoulupolitiikkaa ohjaavaksi ajatukseksi](#) eurooppalaisella tasolla. Euroopan Unionin Bolognan prosessina tunnetun yhteisen korkeakoulupolitiikan tarkoitus oli nostaa Eurooppa ”[maailman kilpailukykyisimmäksi tietotaloudeksi](#) ”.

Vastaavat tavoitteet välittyivät myös kansainvälisten toimijoiden, kuten Taloudellisen yhteistyön ja kehityksen järjestön [OECD:n korkeakoulupoliittisissa toimintasuosituksissa](#) . Uudet mittausjärjestelmät mahdollistavat entistä selvemmin niin maiden kuin yliopistojenkin pisteytyksen

Tarkennettu haku

Hakusana

Ajanjakso

Kirjoittajat

Avainsanat

Hae

Uusimmat podcastit

Poliitikasta
Podcast: Historian...

45:32

163

Politiikasta - Podcast: Historian t...

Politiikasta - Poliitikasta kymmen...

Politiikasta - Luokkasamastumine...

Politiikasta - Apuraha, tunteet ja ...

Politiikasta - Vuosi Bidenia Trump...

Politiikasta - Vuosi Bidenia Trump...

Politiikasta - Poliittisen osallistu...

Politiikasta - Edustajuus puntaroi...

Latest tracks by [Poliitikasta](#)

[Privacy policy](#)

niin sanotuilla [ranking-listoilla](#).

Taloudellisessa kilpailussa yksinkertaisesti joko voitettiin tai hävittiin.

Jälkimmäinen muodosti uhkakuvan, jonka mukaan kansantalous, ja siten koko kansakunta, [uhkasi jäädä jälkeen armottomassa kilpailussa](#), mikäli toimiin ei ryhdyttäisi.

Monet tutkijat ovatkin kriittisesti panneet merkille toimintalogiikan laajentumisen korkeakoulutuksen pariin myös Suomessa.

Esimerkiksi korkeakoulupolitiikan tutkija Terhi Nokkalan

mukaan Suomi nähtiin usein [pienänä ja vientiriippuvaisena taloutena](#), jolla ei ollut muita vaihtoehtoja kuin mukautua uuteen maailmanlaajuiseen kilpailuun.

Uuden tietotalouksien kilpailullisen todellisuuden sivuuttaminen tai vähätteleminen olisi siis vastuutonta uhkapeliä kansantalouden kustannuksella.

Uudistuksia vauhditettiin uusliberaalin markkinatalouden käsitettyjä realiteetteja korostavalla [kriisipuheella](#). Kriisipuheelle on tyypillistä, että sen oletuksia ei tarkastella kriittisesti, koska nopea ja päättäväinen vastaus kriisiin asetetaan etusijalle. Näin korkeakoulusektorin uudistaminen [kilpailukyvn edistämiseksi](#) vaikutti itsestänselvyydeltä.

Vaikka suomalaiset tutkijat [haastoivat käsityksen kriisiin ajautuneesta korkeakoulujärjestelmästä](#), korkeakoulupolitiikan retoriikan suunta oli jo kääntynyt. Kriisipuheisiin nojaten suomalaisia yliopistoja lähdettiin uudistamaan säätämällä 2010 voimaan astuneesta yliopistolain uudistuksesta, jota voidaan pitää tämän kehityskulun merkittävänä vedenjakajana.

Monet tutkijat ovatkin kriittisesti panneet merkille [tietotalouksia ja niiden kilpailua korostavan puheen](#) ja [toimintalogiikan laajentumisen korkeakoulutuksen pariin](#) myös Suomessa. Kyse ei kuitenkaan ole ainoastaan kansantaloudellisesta kilpailukyvyistä, vaikka se onkin usein (korkeakoulu-)poliittisten asiakirjojen keskiössä, vaan myös yliopistojen välisestä ja sisäisestä kilpailukulttuurista.

Suomalainen akateeminen kapitalismi

Markkinalogiikan tunkeutumista suomalaisiin yliopistoihin voidaan tarkastella sekä [korkeakoulutuksen globaalin uusliberalismin](#)

[käsitteistöllä](#) että akateemisen kapitalismin paikallisena muotona. Termi akateeminen kapitalismi (engl. *academic capitalism*) on peräisin yhdysvaltalaisesta korkeakoulumaailmasta ja viittaa tilanteeseen, jossa [kaupallisten tarkoitusperien vaikutusvalta yliopistoissa kasvaa kaventaen tieteen roolia julkishyödykkeenä](#).

Muuttuneet painotukset korkeakoulupolitiikassa ja tieteen tekemisen käytännöissä – tutkimuksen tuotteistaminen, kaupallisten innovaatioiden

tavoittelu ja yritysyhteistyön korostunut rooli – lukeutuvat kaikki akateemisen kapitalismin piiriin.

Akateemisen kapitalismin tutkijat ovat kartoittaneet sen laajentumista [kansainväliseksi korkeakoulupolitiikan painotuksia](#) ja [yliopistojen muutoksia kuvaavaksi ilmiöksi](#). Yhdistävänä tekijänä on etenkin tutkimuksen taloudellisen merkityksen nostaminen sen tieteellisen merkityksen yli.

[Suomalaista akateemista kapitalismia ovat tutkineet](#) muun muassa Jyväskylän yliopiston yliopistolehtori Ilkka Kauppinen ja Helsingin yliopiston tutkija Tuukka Kaidesoja. Suomalainen akateeminen kapitalismi eroaa esimerkiksi yhdysvaltalaisesta siten, että yliopistot eivät ole valjastettuja ainoastaan yritysmaailman ja teollisuuden, vaan myös kansantalouden tarpeisiin. Suomen valtio säilyttää merkittävän määräysvallan sen rahoituksesta käytännössä riippuvaisiin yliopistoihin, vaikka yliopistolain uudistus irrottikin ne julkisesta sektorista omiksi erillisiksi organisaatioikseen.

Akateeminen kapitalismi on laajentunut kansainväliseksi korkeakoulupolitiikan painotuksia ja yliopistojen muutoksia kuvaavaksi ilmiöksi. Yhdistävänä tekijänä on etenkin tutkimuksen taloudellisen merkityksen nostaminen sen tieteellisen merkityksen yli.

Suomalaisen akateemisen kapitalismin piirteisiin liittyikin valtion tulostavoitteinen ohjaus rahoitusmallin kautta, jota voidaanakin pitää [eurooppalaisittain poikkeuksellisen voimakkaana](#). Yliopistojen perusrahoitus muuttuu näin ehdolliseksi tuottavuudelle eri mittareilla. Koska ”autonomiset” suomalaiset yliopistot ovat vastuussa oman taloutensa tasapainosta, niiden on pakko suhtautua valtion taloudelliseen ohjaukseen toimintaansa käytännössä määrittävinä ehtoina.

Tulosmittauksellisen ohjauksen tarkoitus on edistää tehokasta kilpailua rajatuista julkisista resursseista. Koska yliopistot itsessään eivät kuitenkaan tuota tutkimusta, niiden täytyy välittää näiden ehtojen merkityksellisyys akateemisen työn suorittavalle portaalle, eli yliopistojen henkilökunnalle.

Rajattujen resurssien ja epävarmojen uranäkymien edessä yliopistojen henkilöstö onkin alkanut [sisäistää tätä uutta kilpailullista ajattelua](#).

Tampereen yliopistofuusio kilpailukyvyn edistäjänä

Suomalaista maakuntiin levitettyä korkeakoulutusjärjestelmää alettiin pitää ongelmallisena jo 2000-luvun alussa, sillä tässä muodossa se ei voinut vastata kansainväliseen kilpailuun.

Hajautettu ja pirstaleinen korkeakoulujärjestelmä ei mahdollistanut ” [suuruuden](#)

ekonomian” hyötyjä, vaan päinvastoin uhkasi jättää suomalaisen korkeakoulukentän keskikertaiseksi taloudellisen kilpailun näkökulmasta.

Korkeakoulukenttää siis ryhdyttiin tiivistämään ja keskittämään fuusioin [nimenomaan vastauksena globaaliin kilpailuun](#) . Näin ollen myös Tampereella katsottiin, että kahden profiililtaan täysin erilaisen yliopiston – Tampereen yliopiston ja Tampereen Teknillisen Yliopiston – yhdistäminen ja ammattikorkeakoulun tuominen näiden yhteyteen synnyttäisi uuden isomman, monitieteisemmän ja kilpailukykyisemmän yliopiston.

Uuden yliopiston hallintomuodoksi valittiin myös [säätiyliopisto](#) , jonka niin ikään katsottiin olevan parhaiten sopiva dynaamiselle ja kilpailukykyiselle yliopistolle – olihan säätiomalli luotu nimenomaan Aalto-yliopiston perustamista varten yliopistolain uudistuksen yhteydessä.

Organisaation johdon positiivinen muutosta ajanut viestintä koettiin monelta osin yliopistolaisten eletystä todellisuudesta erkaantuneeksi – jopa vieraannuttavaksi.

Parempi yliopisto -tutkimushankkeen suorittamissa uuden fuusioituneen Tampereen yliopiston henkilökunnan haastatteluissa kävi ilmi, että kilpailukykyä korostava ajattelu oli lyönyt itsensä kenties yllättävänkin voimallisesti läpi: moni piti fuusiota ja sen taloudellisia perusteluja hyvänä. Uudella yliopistolla katsottiin olevan valmiuksia kilpailla kansallisesti ja kansainvälisesti.

Eniten kritiikkiä herätti fuusioprosessin johtotapa, joka koettiin etäiseksi ja keskitetyksi, ja johon ei voinut riittävästi vaikuttaa. Idea siis oli hyvä, mutta käytännön toteutus jätti paljon toivomisen varaa. Tähän luultavasti vaikutti osaltaan juuri säätiyliopiston valittu hallintomuoto, jota voidaan pitää aiempiin hallintomalleihin nähden [korostetun managerialistena](#) , eli hallinnollista valtaa keskittävänä ja voimistavana.

Kilpailukyky-ajattelua toisaalta haastettiin myös avoimesti epäilemällä fuusion luvattujen hyötyjen toteutumista. Etenkin kasvatus- ja yhteiskuntatieteilijät osasivat myös kriittisesti yhdistää yliopistofuusion kilpailulliset argumentit ja tarkoitusperät laajempaan korkeakoulupoliittiseen kontekstiin. Organisaation johdon positiivinen muutosta ajanut viestintä koettiin monelta osin yliopistolaisten eletystä todellisuudesta erkaantuneeksi – jopa [vieraannuttavaksi](#) .

Ylilyövän kilpailullisuuden vaarat

Osa Tampereen yliopiston haastatelluista myös ilmaisi, että kiihtyvä kilpailutus alkaa kääntyä itseään vastaan. Heidän mukaansa kilpailutus ilmenee jatkuvana ahdistuksena tai rahoitus- ja työnhakuina, jotka kuluttavat yliopistolaisten energiaa ja motivaatiota.

Vastaavia kokemuksia [uupumisesta suorituspainoiden keskellä](#) on havaittu

myös muissa viime vuosien suomalaisia yliopistoja koskevassa tutkimuksissa. Yliopistolaiset tulkitsevat akateemisen kapitalismin vaikutuksia työssään [lisääntyneenä ennalta-arvaamattomuutena ja työolojen yleisenä heikentymisenä](#).

Kokemukset ovat linjassa aiemman tutkimuksen kanssa, joka kuvaa [akateemiseen työhön liittyvää epävarmuutta ja pahoinvointia kasvaneiden suorituspainoiden ja tieteellisen työn ulkoa tulevien vaatimusten keskellä](#) myös muissa maissa. Vaikka Suomi on lähtenyt akateemisen kapitalismin peliin mukaan verrattain myöhään, sen negatiiviset seuraukset ovat meillä saman suuntaisia kuin muuallakin. Koska kyse ei ole sovellettavan tutkimustiedon puutteesta, oletettavasti lisääntynyt pahoinvointi nähdään enemmän tai vähemmän sen edellä menevän kansantaloudellisen ja akateemisen kilpailukyvyn edistämisen välttämättömänä pahana.

Yliopistolaiset tulkitsevat akateemisen kapitalismin vaikutuksia työssään lisääntyneenä ennalta-arvaamattomuutena ja työolojen yleisenä heikentymisenä.

Suomalaisen yliopistojärjestelmän tulospainotteinen rahoitusmalli on jopa herättänyt huolta muutoin kilpailukyvyn keskeisyyttä painottaneen [OECD:n vuoden 2017 raportissa](#).

Suomalaisen akateemisen kapitalismin tuloskeskeisyyden ei ole todennettu kasvattavan aidosti yliopistojen ja yliopistolaisten suoritustasoa. Sen sijaan malli kyllä synnyttää voimakkaita mielikuvia akateemisesta työstä ” [nolla-summa pelinä](#)” (engl. *zero-sum game*), jossa kilpailu, ja siinä jatkuvasti menestyminen, on suoranainen elinehto.

Mikko Poutanen on yhteiskuntatieteiden tohtori ja tutkijatohtori Tampereen yliopistossa sekä Poliitikasta-lehden vastaava päätoimittaja.

Artikkeli pohjaa vertaisarvioituun kansainväliseen tutkimusartikkeliin, jossa tutkitaan Tampereen yliopiston henkilökunnan suhtautumista [kilpailukeskeiseen tapaan perustella yliopistofuusion](#) välttämättömyys. Artikkelin on osa [Korkeakoulupolitiikan murros- juttusarjaa](#).

Artikkelin pääkuva: GR Stocks/Unsplash.
